

HÂKÂNÎ VE NEF'Î'DE EKMEK KAVGASI

Poets' Bread Struggle from Hâkânî to Nef'î

Saadet KARAKÖSE

Prof. Dr., Prof. Dr. Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, saadetk@pau.edu.tr, orcid: 0000-0002-8784-1149

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 14.12.2023

Kabul/Accepted: 27.03.2024

DOI: 10.51592/kulliyyat.1404968

Anahtar Kelimeler

EkmeK, Hâkânî, Nef'î şair, ceza, talepsizlik.

Keywords

Bread, Hâkânî Nef'î, palace, punishment, lack of demand.

Öz

EkmeK, kültür ve edebiyatımızda rızık anlamında da kullanılan bir kelimedir. Ma'îşet, ma'âş kelimeleri Arapça olup aynı anlamda kullanılır. Bir yudum su, bir lokma ekmeK, bir kaşık aş terkipleri de rızık simgeleri. Ekmeğini taştan çıkarmak, ekmeK parası kazanmak, ekmeğini tuza banmak, ekmeK kapısını kapatmak, ekmeğine katık bulamamak, dilimizdeki kazançla ilgili deyimlerdir. Her ne kadar kendi meslekleri olsa da şairler maddeten-manen bir hamiye ihtiyaç duymuşlardır. Yetenekli olanlar yükselmiş; saray çevrelerine kadar ulaşabilmişlerdir. Ancak zirvedeki fırtınalarda tutunabilmek şüphesiz ayrı bir siyaset gerektirir. Siyasete kadir olamayanların ikbali, idbâra dönüşür. Genceli Hâkânî ve Hasankaleli Nef'î, hayata olumsuz şartlarda başlayıp çocukluktan itibaren yoksulluk çekmişlerdir. Bunların yeteneğini fark edip ellerinden tutanlar olsa da, bu himaye uzun süreli olmamıştır. Hâkânî önce kayınpederi tarafından himaye edilir ve saray çevresine kadar yükselir. Minuçihr'in beğendiği ve himaye ettiği şair olur. Minuçihr'in vefatından sonra oğlu Âhistân, şairi görevinden azletmekle kalmayıp tüm mal varlığına el koyar; şehirden çıkmasını yasaklar ve onu zindana atar. Diğer taraftan Sultan Murad'ın meclisine girmeyi başaran Nef'î'nin de hicvetme alışkanlığı yüzünden yıldızı kaymıştır. Hâkânî ve Nef'î, yetenekleri kısılanılmış ve haset elinden ekmeği kana bulanmış; fırsatçı rakipler zoruyla zirveden tepe üstü düşmüş şairlerden sadece iki örnektir. Bu çalışmada Nef'î'nin babasına yazdığı hicviye ve Hâkânî'nin "nân" redifli kasidesi, ekmeK kavgası açısından incelenmiştir.

ABSTRACT

Bread is a word used in our culture and literature to mean sustenance. The words ma'îşet and ma'âş are Arabic and are used in the same meaning. A sip of water, a piece of bread, and a spoon of food preparations also symbolize sustenance. Earning someone's bread from the stone, earning someone's living, dipping someone's bread in salt, closing someone's bread door, not being able to find any more for someone's bread are idioms related to earnings in our language. Even though poets had their own profession, they needed a material and spiritual patron. Hâkânî and Nef'î started life in negative conditions and suffered from poverty since childhood. Even though there were those who noticed their talent and took them by the hand, this protection did not last long. Hakani was first protected by his father-in-law and rose to the top of the palace circle. He becomes a poet whom Minuchihr likes and protects. After Minuchihr's death, his son Ahistan not only dismissed the poet from his position, but also confiscated all his property and forbade him to leave the city. On the other hand, Nef'î, who managed to enter Sultan Murad's council, lost his reputation because of his habit of satirizing. Those who are talented have ascended; they were able to reach the palace areas. However, being able to hold on during the storms at the top undoubtedly requires a different policy. The fortune of those who are not capable of politics turns into falling. Hâkânî and Nef'î, whose bread is stained with blood from the hands of envy; these are just two examples of poets who fell from the top due to the force of their rivals.

Atıf/Citation: Karaköse, S. (2024), "Hâkânî Ve Nef'î'de Ekmek Kavgası", *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Hasan KAVRUK Armağan Sayısı, 22(Mart), 269-279.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Saadet Karaköse, saadetk@pau.edu.tr

GİRİŞ

Aslen Erzurumlu olan Nef'î, ekmek kavgasıyla daha çocuk yaşta tanışmış ve bu konuda hayatı boyunca mücadele vermiştir. Kırım hanına nedim olan babası, ailesini sefalet içinde bırakıp gitmiş ve bir daha dönüp ardına bakmamıştır. Çocukluğundan itibaren yaşam mücadelesi veren Nef'î, tahsilini Erzurum'da tamamlamış ve Gelibolulu Âlî tarafından himaye edilmiştir:

Nef'î, 980 (1572) yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı Ömer olup Erzurum'un Pasinler (Hasankale) ilçesindedir. Pasinler sancak beyi Mirza Ali'nin torunu, Mıcingerd (Sarıkamış) sancak beyi Mehmed Bey'in oğludur. Kırım hanına nedimlik yaptığı anlaşılan babası da şairdir. I. Ahmed'in (1603-1617) ilk saltanat yıllarında İstanbul'a giden Nef'î'nin sadrazam tarafından Sultan Ahmed'e tanıtıldığı muhakkaktır. Nef'î sunduğu kasidelerle kısa zamanda sultanın iltifatını kazanarak yakınları arasına girmiş ve ilk olarak Divân-ı Hümâyun'da maden mukâtaacılığı görevine getirilmiştir... Dört padişah döneminde yaşayan Nef'î, IV. Murad devrinde sanatının ve şöhretinin zirvesine ulaştı. Ancak istikrarsız kişiliği yüzünden çevresiyle kurduğu ilişkileri devam ettiremedi... Kıskançlıklara sebep olan şöhretinin etkisiyle sıkıntılar yaşadı, şiirlerinden anlaşıldığına göre üç defa görevinden uzaklaştırıldı. Şair, hayatının son yıllarını sürgüne gönderildiği Edirne'de Murâdiye mütevelliliği göreviyle geçirdi. Sultan Murad'ın Edirne'ye gelişi üzerine yazdığı kasidesiyle yeniden padişahın iltifatını kazanarak İstanbul'a döndü. Ancak yine hicivlerine devam eden Nef'î kendi sonunu hazırladı ve hicivleri yüzünden ölüme mahkûm edildi. Bayram Paşa tarafından Boynueğri Mehmed Ağa'ya teslim edilerek (1044/1635) saray odunluğunda boğdurulup cesedi denize atıldı (Akkuş, 2006, 523).

Genceli Hâkânî de Nef'î gibi üstün yeteneğiyle saray şairliğine kadar yükselmiştir. Ancak kayın pederi dâhil, çevredeki tüm kıskançların hücumuna uğramış ve mecburi ikametden zindana kadar birçok zulme maruz kalmıştır: *Hâkânî 520'de (1126) Gence'de doğdu. Necîbüddin Ali adında dülger bir babanın ve sonradan müslüman olmuş bir annenin oğludur. Amcası Kâfiyüddin Ömer b. Osman tarafından himaye edildi. Amcası ona Arapça öğretti ve Arap edebiyatının tanınmış eserlerini okuttu. Dönemin tanınmış şairlerinden Ebü'l-Alâ-yi Gencevî (Şîrvânî) onu öğrencileri arasına aldı ve kızıyla evlendirdi. Kayınpederi Ebü'l-Alâ-yi Şîrvânî 554'te (1159) ölünce Hâkânî'ye Şîrvanşahlar sarayının yolu açıldı ve kendisine yıllık 30.000 dirhem maaş bağlandı. Ancak bu mutluluk Hâkânî-ı Ekber Menûçîhr'in vefatına (565/1170) kadar sürdü. Yerine geçen oğlu Âhistân, Hâkânî'ye babası gibi iyi davranmadı. Kendisi için yazdığı birçok kasideye rağmen maaşını kestiği gibi elinden iktâ beratını da aldı. Bir süre sonra muhtemelen kendisini çekemeyenlerin iftiraları üzerine yedi ay zincire vurularak hapsedildi (Yazıcı, 1997, 168).*

Hâkânî Divanı'nın 87. sayfasındaki Şikâyet-nâme başlıklı kasidenin muhatabı Âhistân'dır. 1164 yılında Menuçehr ölünce, yerine oğlu I. Ahsitan (1164-1196) tahta geçer. Ahsitan henüz şehzade iken davranışları ile Hakanî'yi incittiğinden şair Şîrvanşah Menuçehr'e onunla ilgili şikâyetname yazmıştır... Ahsitan, Hakanî'yi kâtiplik vazifesinden azleder, devlet tarafından ona verilen mülkleri elinden alır, ancak onun saraydan uzaklaşmasına da izin vermez. Çünkü o, Hakanî gibi yetenekli bir şairin başka bir sarayda bulunmasını, diğer hükümdarları överek onların tanınmasını istemiyordu (Araslı, 2015, 302). Şair, Âhistân'ın kendisini vazifeden azletmesi ve ihsan ettiği mülkü geri alması üzerine:

Şâh-râ tâc-ı senâ dâdem ne-hâhem bâz hâst

Şah me-râ nâni ki dâd er bâz mî-hâhed revâ-st (s.87)

(Şaha övgüden taç giydirdim; geri istemedim. Şahın bana verdiği bir ekmeği geri istemesi reva mıdır?) diye şikâyet eder. Çalışmanın konusu olan “nân” redifli kaside de geçim kaynağı kesilmiş; başka bir yere giderek ekmeğini kazanma şansı elinden alınmış olan şairin isyanını dile getirir:

HÂKÂNÎ’NİN “DER-‘UZLET Ü KANÂ‘AT VE TERK-İ TAMA” ADLI KASİDESİ:

--./--./--./--

1.Zîn-bîş âb-rüyî ne-rîzem berây-ı nân

Âteş dehem be-rûh tabî‘î be-cây-ı nân

(Yüzümüm suyunu dökmem ekmeğin için bundan gayrı. Ekmek yerine ruhumu ateşle beslerim.) Ekmek talep etmeme kararıyla başlar kaside. Ekmek mecazen tüm geçimini ifade eder. Kendi başına, kimseye ihtiyaç beyan etmeden yaşamayı kurgular. Bu arada can acısı da dile getirilir. Şair tüm malzemesi kendinden, ekmeğin yapıyor sanki: Yüzsuyuyla ekmeğin hamurunu yoğuruyor; ruhun ateşiyle pişiriyor.

2.Hün-ı ciger horem ne-horem nân-ı nâ-kesân

Der-hün-ı cân şevem ne-şevem âşinây-ı nân

(Ciğer kanı yerim; cimrilerin ekmeğini yemem. Ekmek yüzü görmesem görmeyeyim, kana batırım daha iyi.) Şair, ölse de kimseden geçimlik talep etmemekte kararlı. Ciğer kanı yemek deyiimi, ıstıraptan ciğeri parçalanmak, çok acı çekmek anlamındadır. Renk ve şekil olarak pişmiş ekmeği çağrıştırıyor.

3.Bâ-în peleng-himmetî ez-seg beter buvem

Ger z’în-sipes çü seg devem ender-kafâ-yı nân

(Bundan sonra ekmeğin peşinde köpek gibi koşarsam, kaplanlara yaraşır şerefimle köpekten beter olayım.) Kaplan vahşi, güçlü ve gururlu bir hayvandır: **“kaplan”** meşhur canavardır. (...) Kaplan ziyade kuvvet ve kahır ve satvet sahibi bir hayvandır ve ziyade gazuptur. Şöyle ki gazabından kendi nefsinin katli eder ve ziyade ucb ve gururu vardır (Balci, 2012, 275). Şair burada kendini güç timsali olan kaplana benzetiyor ve köpeklerle mukayese ediyor.

4.Der-cirm-i mâh u kursa-ı hürşîd ne-nigerem

Her geh ki dîdehâ şevdem reh-nümây-ı nân

(Gözlerim bir topak ekmeğin arar olsa, gayrı görmeyeyim ay ve güneş kürelerini.) Cirm, gök kürelerinin her birine verilen isim. Ay ve güneşin şekliyle ekmeğin şekli arasında irtibat kuruyor. Ay ve güneşi görmemek, toprak altında yani ölmüş olmak anlamındadır. Burada şair ekmeğin aramayacağına dair yemin ediyor.

5.Ez-çeşm zîbak ârem ü der-güş rîzemeş

Tâ ne-şnevem ze-süfre-i dūnân salâ-yı nân

(Alçakların sofrasından ekmeğin davetini duymamak için, gözden cıva akıtır, kulağıma damlatırım.) Bu beyitte şair, kendini herhangi bir davete de kapatıyor. Gözden cıva akıtmak, aşırı ağlamaktan gözyaşının zehir olan cıva gibi gözlerini acıtması anlamındadır. Kulağa cıva damlatmak, kulağı sağır etmek anlamındadır. Ağır metal olan cıva, oda sıcaklığında sıvı hâlde bulursa bile değdiği yeri oyuş geçir.

6.Güftem be-terk-i nân-ı sepîd-i siyeh-dilân

Hil tâ fenâ-yı cân büvedem der-fenâ-yı nân

(Kara gönüllülerin beyaz ekmeğine elveda dedim. Bırak, ekmeğin yokluğunda canım da yok olursa olsun!) Kara gönüllülerin beyaz ekmeğinde tezat sanatı vardır. Kara gönül, menfi hislerin bulunduğu iç âlemi, beyaz ekmekse bunların dışı yansıttığı gösteriş ve lüksü temsil eder. Şair zahirin samimiyetsizliği yüzünden âdeta ölüm orucuna karar vermiştir.

7.Nânişân çü berf lîk sühenişân çü zemherîr

Men zâde-i halîfe ne-bâsem gedây-ı nân

(Onların ekmeği kar gibi beyaz olsa da sözleri zemheri soğuktur. Ben halife oğluyum, ekmeğin kölesi olamam.) Önceki beyitteki kara gönüllülerin açılımıdır, bu merhun beyit. Ekmek arayışında kış teması seçilmiş. Ekmek renk açısından kara benzetilirken, sözlerin zemheriye teşbihi, soğuk muamele yanında bu aya halk tarafından "karakış" adı verilmesiyle ilgilidir. Burada yine siyah-beyaz tezdâ hâkimdir. Halife oğlu sıfatı, soyluluk simgesi olarak kullanılmış. Ekmeğin kölesi sıfatı da toplumun alt tabakasını simgeler.

8.Ân-râ dehend girde ki ū gerd-i kŭ devîd

Men kîmiyâ-yı cân ne-dehem der-behây-ı nân

(Mahalle mahalle gezip dilenene bir parça ekmek verilir. Ben canımın kimyasını ekmeğe değişmem.) Şair ekmek dilenmeyeceğini bu beyitte de tekrar etmektedir. Yukarıda halife-zâde, kaplan-gurur sıfatlarıyla dilenmeyi kendine yakıştırmamıştı. Buradaki kimya-yı cân terkibiyle kendisinin değerini vurgulamaktadır. Kimya mecazen cevher anlamında kullanılmıştır.

9.Çün âb-ı âsiyâ ser-i men der-nişîb bâd

Ger pîş-i kes dehân şevodem âsiyây-ı nân

(Birinin önünde un değirmeninden ağız açarsam, benim başım değirmen suyu gibi aşağı düşsün.) Bu beyitte de değirmen, açılan ağız ve baş gibi yuvarlak şekiller üzerinden yemin ediyor, şair.

10.Ez-küt der ne-mânem gŭ nân me-bâş ez-ânk

Kŭtî-st mi°de-i hŭkemâ-râ verây-ı nân

(Ekmek varsın olmasın, çaresiz kalmam. Hakîmlerin midesi için bir gıdadır, ekmeğin ötesi.) Şair ekmeği, yani rızık bir besin olarak tanımlamaktadır. Bunun yanında hükemâ kelimesiyle de insan ilim ve faziletini kastediyor. Böylece fazıl kimseye ekmek dilenmeyi yakıştırmıyor.

11.Çün âhuvân giyâ çerem ez-sahnhây-ı deşt

Endî ki ne-gzerem be-der-i dih-kiyây-ı nân

(Ahular gibi otlakta ot yayılırım da umarım ekmek dağıtan köy reisinin kapısından adımımı atmam.) Burada yine mağrur bir tavırla ekmek sorununa alternatif çözüm üretiyor. Aslında ekmek dağıtanın tavrı, şairi yaban yaşamına yönlendiriyor.

12.Tâ çend nân u nân ki zebânem bürîde bâd

Keb-i ümîd bord ümîd-i °atâ-yı nân

(Ekmek, ekmek nereye kadar? Dilim kesilsin. Ekmek bağıışı ümidi, hevesimi kursağımda koydu.) Burada da geçim kapısı aramaktan bezginlik gelmiş. Çaresizlik ve ümitsizlik halet-i ruhiyesi ile isyan ediyor.

13.Âdem berây-ı gendümî ez-ravza dūr mând

Men dūr mândem ez-der-i himmet berây-ı nân

(Hz. Âdem buğday yüzünden cennetten uzak kaldı. Ben ekmek için himmet kapısından uzak kaldım.)
Hz. Âdem'in yasak meyve (buğday) yüzünden cennetten çıkarılmasına telmih ile kendisinin himmet kapısından uzak kalması arasında bağ kuruyor.

14.Âdem ze-cennet âmed ü men der-sakar şodem

O ez-belâ-yı gendüm men ez-belâ-yı nân

(Hz.Âdem buğday belasından cennetten geldi; ben ekmek belasından cehenneme gittim.) Hz.Âdem ile önceki beyitte paralellik kurulmuştu. Bu beyitte buğday yüzünden (ortak sebeple) gelme ve gitme tezadı hâkim.

15.Yâ Rab ze-hâl-i Âdem ü renc-i men âgehî

Hod kon ʿazâb-ı gendüm ü hod deh ceza-yı nân

(Ey Allah'ım, Hz. Âdem'in hâli ve benim derdimden haberdarsın. Âdem'e buğdayın azabını sen et ve bana ekmeğin bedelini sen ver.) Burada münacat başlıyor. Şair kendini Hz.Âdem'le mukayese ederek, leff ü neşr sanatıyla ceza ve mükâfatı Allah'tan bekliyor.

16.Tâ key be-dest-i nâ-kes ü kes zahmhâ zenend

Ber-gurdehây-ı nâm-verân girdhây-ı nân

(Ekmek topları, nereye kadar olur olmazın elinde yiğitlerin sinesine yara açacak?) Münacat, muhakeme ile devam ediyor. Gurdehây ile girdhây arasındaki cinas, ifadeye ahenk katmaktadır.

17.Nânem ne-dâd çarh ne-dânem çi mücib-est

Ey çarh-ı nâ-sezâ ne-budem men sezây-ı nân

(Felek ekmeğimi vermedi, ne yapılabilir, bilmiyorum. Ey uygunsuz felek, ben ekmeğe layık değil miyim?) Felek kavramıyla, çare arayışı içinde yazgısını sorgulamaktadır, şair.

18.Ber-âsmân ferişte-i rûzî be-baht-ı men

Mensûh kerd âyet-i rızık ez-edây-ı nân

(Gökyüzünde rızık meleği benim bahtımda ekmek vermekle ilgili rızık ayetinin üzerini çizmiş.) Sorgulama devam ediyor ve bu kez rızıkının tamamen kesilmiş olduğu düşüncesiyle paniğe kapılmış durumda.

19.Hâkâniyâ hevâ vü hevân hem-tavîleend

Tâ ne-şkenend kadr-i to be-şken hevây-ı nân

(Ey Hâkânî , “hevâ (istek)” ve “hevân (zillet)” birbirine benzer. Kadrim düşmesin diyorsan düşür ekmek isteğini.) Bu beyitte de panik halini fark edip kendini ikaz etme ihtiyacı duyuyor. Hevâ vü hevân arasındaki cinasa işaret ederek, başından beri kendine telkin ettiği değerini korumayı tavsiye ediyor.

20.Nânî ki ez-kesân talebî ber-Hüdâ-nüvis

K'âhir Hüdây-ı cân ne-büved kedhüdây-ı nân

(Başkalarından istediğin ekmeği Tanrı'dan iste. Canının sahibi ekmeğinin de sahibi değil midir?) Bu son beyitte kendisine tevekkül etmeyi, her şeyi Allah'tan dilemeyi tevhid yoluyla öneriyor.

Hakani, kasidesini özetlersek, şair:

1. Ekmek için yüz suyu dökmeyeceğine karar verir.
2. Ciğer kanını yiyip, cimri ekmeğini yememeye söz verir.
3. Ekmek peşinde koşarsa kendini köpekten daha aşağı göreceğini söyler.
4. Ekmek yolu gözlerse ay ve güneşi görmemeye yemin eder.
5. Alçakların davetini duymamak için kulağına cıva akıtacağını söyler.
6. Ekmek yokluğundan ölse bile bağış kabul etmeyeceğine söz verir.
7. Ekmek için ağır sözlülerin kölesi olmamaya karar verir.
8. Ekmeğin hakkını ödeyememekten korktuğu için cimrilere minnet etmez.
9. Birine ekmekten bahis açmayacağına dair yemin eder.
10. Besin olarak bir parça ekmekle yetinebileceğini söyler.
11. Ahu gibi otlayıp beslenebileceğini söyler.
12. Ekmek bağışı ümidine kapılır.
13. Ekmek için himmet kapısından uzak kaldığını belirtir.
14. Ekmek belasından kendini cehennemde hisseder.
15. Allah'a yalvarıp ekmek ecri vermesini ister.
16. Bir yufka için ciğerinde yufka gibi dağlar oluştuğunu söyler.
17. Ekmeğe layık olup olmadığını sorgular.
18. Bahtının rızık ayetinin iptal edildiğini sanır.
19. Değerinin düşmemesi için ekmek isteğinden vazgeçer.
20. Ekmek sahibinin canının da sahibi olduğu tevekkülüyle teselli bulur.

Görüldüğü gibi Hâkânî döne döne kimseden rızık istemeyeceğine, cimrilere minnet etmeyeceğine dair yemin eder. Kaside aynı zamanda minnet yükünün ağırlığını, imkânı kısıtlanmış birinin geçim zorluğunu, ihtiyaç arz etmeme gururunu dile getirir.

NEF'Î'NİN SİHÂM-I KAZÂ'SINDA YER ALAN "KASİDE DER-HAKK-I PEDER-İ HİŞ" ADLI HİCVİ

1.Sa'âdet ile nedîm olalı peder hâna

Ne mercüme görür oldı gözüm ne tarhana

(Pederim mutlulukla hana nedim olalı, gözüm ne mercimek, ne tarhana görür oldu.) Açlık sorunuyla başlıyor şair şikâyetnamesine. Mercimek ve tarhana her evde bulunan en ucuz yemeklerdir. Babanın mevkii hesaba katılırsa terk edilmiş bir aile görüntüsü çıkıyor ortaya.

2. Züğürtlük âfetüm oldı 'aceb midür itsem

Peder gibi buradan ben de 'arz-ı cer hâna

(Züğürtlük beni mahvetti; felaketim oldu. Peder gibi ben de handan para dilensem, şaşılır mı?) Şair, züğürtlükten kurtulmak için, ironi yoluyla babasının yolundan gitmeyi kurgulamaktadır:

3. Eger müsâ'ade itmezse bir tulum yağa

İki tulum kımız olsun nedür zarar hâna

(Eğer, bir tulum yağ almama izin vermezse, iki tulum kımız olsun. Bunun hana ne zararı var?) Şair hayali olarak han ile pazarlık ediyor.

4. Buna da hisset olur mı ki günde bin Tatar

Tulum tulum kımızı pîşkeş çeker hâna

(Günde bin Tatar, tulum tulum kımızı hana peşkeş çekerken han bundan da cimrilik eder mi?) 3. beyitteki kımızı istemeye zemin hazırlıyor, şair.

5. Pederde mi 'aceb imsâk hânda mı bilmem

Nezâket ile bunu kim su'âl eder hâna

(Cimrilik pederde mi, yoksa handa mı acaba? Bunu nazikçe hana kim sorabilir?) Babadan yardım görmeyince, şair babanın da geçim sıkıntısı olabileceği ihtimalini istifham yoluyla dile getiriyor. Ancak, kimin cimri olduğunu gayet iyi biliyor.

6. Peder degül bu belâ-yı siyâhdur başuma

Sözüm yirinde n'ola güç gelürse ger hâna

(Bu peder değil, başımın kara bir belasıdır. Sözüm hana ağır gelse de yerinde söylenmiştir.)

7. Benüm zügürtlük ile ellerüm taş altında

Müzahrefâtun o dürr ü güher satar hâna

(Benim zügürtlükten ellerim taş altındayken, o süprüntülerini inci ve cevher diye hana satar.) Süprüntü, burada saçmalık anlamındadır. Eli taş altında olmak deyimi, eli kolu bağlı, kıpırdayamaz, çaresiz olmak anlamındadır.

8. Ben ıztırâb ile bunda semâ'a girmede ol

Dü beyt okur nagamât ile def çalar hâna

(Ben ıstırapla buralarda dolaşırken, o hana ezgi ile iki beyit okuyup tef çalar.)

9. Zügürd olursam olaydım ne çâre kâ'il idüm

Olaydı baş sokacak denlü muhtasar hâne

(Başımı sokacak küçük bir evim olsaydı da, zügürt olursam olaydım; buna razı olurum.)

10. Hudâ bilür ki sözüm ser-te-ser hakîkatdür

Baş ağrıdur der isem lîk ser-be-ser hâna

(Allah bilir, sözüm baştan sona gerçektir. Fakat hepsini hana anlatırsam onun başını ağrıtır.) Şair, fakirliğe çare olarak babasının peşinden Kırım Hanı'na gidip, halini arz etmeyi düşünüyor.

11. O demde kim peder-i nâ-be-kâr-ı sifle-nihâd

Beni garîb koyup oldı hem-sefer hâna

(Alçak tabiatlı hayırsız peder, beni garip koyup hana gittiği zaman...) Önceki beyitte takdim edilen gerçekleri bu beyitte anlatmaya başlıyor. Şair burada terk edilmişlik hissi yaşıyor.

12. İki kasîde komışdı ekâbiri cer için

Anunla toldı yine şehr içinde her hâne

(Şehrin ileri gelenlerinden caize almam için iki kaside bırakmıştı. Şehir içindeki her ev o kaside ile doldu.) Babası çocuğuna maişet bırakmak yerine, caizesiyle geçinmesi için iki kaside bırakmış. Şair de bütün evlerde o kasideleri sunmuş ama geçimlik kazanamamıştır. Buradan babasının da şair olduğu, şiirle hayatını kazandığı anlaşılıyor.

13. Ne câ'ize ne sıla var bu yerde meddâha

Meger idem yine varınca ber-güzer hâna

(Bu yerde medih yapan şaire caize olmadığı gibi, bir armağan, bahşiş de yok. Ben de Tatar Han'a gidersem bu kasideleri ona sunayım bari.) Bu beyitten, şairin terk edildiği yerde sanat ve sanatçıya rağbet olmadığı vurgulanmış.

14. Peder bu mısra'ı hod kendi söylemişdi bilür

Minâre üstüne lakkak çıkar yapar hâne

(“Minare üstüne leylek çıkar; yuva yapar” mısraını babam kendisi söylemişti. Evsizliğin ne olduğunu biliyordu.) 9. Beyitteki ev ihtiyacı, babasının sözüyle yeniden dile getirilmiş. Burada babanın duyarsızlığı ve evsiz olmanın ıstırabı anlatılmış.

15. Giderdüm âh velî korkaram ki 'ammüm de

Tuyarsa gitdiğim ardumca cân atar hâna

(Tatar hana ben de giderdim ama korkarım, gittiğimi duyarsa amcam da peşimden gelir.) 13. Beyitte caize almak için Tatar Han'a gitme düşüncesi üzerine kurgular yapılmakta. Ancak şairin vahim bir vaziyetten müstehzi bir üsluba yönelmesi, nörolojik bir patlama yaşaması anlamına gelebilir.

16. Belâ bir iken üç olurdu başına hânun

Ederdi her biri bir gûne 'arz-ı cer hâna

(Her biri bir şekilde handan caize koparmaya çalışırdı. Hanın başında bela bir iken üç olurdu.) Kurgu müstehzi bir şekilde devam ediyor.

17. Üçi de cerr-i muvâfık ederdi birbirine

Biri birin yine tenhâda hem geçer hâna

(Üçü de aralarında uzlaşarak dilemeyi sürdürürdü ama han ile yalnız kalınca birbirinin aleyhinde konuşurdu.) Şair burada “biz bizi biliriz” ilkesinden hareketle, kendisinin de rol aldığı riyakârlığı, samimi biçimde dile getirmektedir.

18. Belâ budur ki ri'âyet ederse hân bize ger

Ne denlü var ise cerrâr 'azm eder hâna

(Han bizi kabul edip ağırlarsa, memlekette ne kadar dilenci varsa hepsi hana yönelir. Asıl bela budur.) Kurgu devam ediyor. Üç asalağın kabulü, diğerlerinin de şansını denemesine sebep oluyor. Hanın hoşgörüsünün suiistimal edilme sahnesi...

19. Bu denlü 'asker-i cerrâra memleket gereke

Ne kişver-i Leh ü Çeh ne Kırım yeter hâna

(Böyle bir dilenci ordusunu beslemek için, hana ne Lehistan ve Çekoslovakya ne Kırım yeter.) Burada hanın yumuşak başlılığı, dirayetsizliği de dile getiriliyor.

20. Bu hayret ile varup geldigümce ahbâba

Kimi söger pedere kimisi güler hâna

(Dostlara gelip giderken bu garip durumu anlattıkça, kimi babama söver, kimi hanın haline güler oldu.) Şairin senaryosu iki zıt tepkiye yol açıyor. Babası tarafına bakanlar sinirleniyor; han tarafına bakanlar onun sömürülmesine gülüyor. Teselli verici tek taraf, şairin duygu ve düşüncelerini paylaşacak dostlar bulabilmesidir.

21. Birisi Mîr Şerefdür kadîmi ahbâbu

Du'â-yı hayr eder olmaz hem ol kadar hâna

(Bu eski dostlardan biri Mir Şeref'tir. Hana onun kadar hayır dua eden olmaz.) Şair eski dostlarından han taraftarı birinin adını vermiştir, inandırıcı olmak için.

22. Görünce hâlimi şetm-i galîz eder pedere

Döner yemîn eder ardınca hem Tatar Hâna

(Mir Şeref, halimi görünce babama ağır küfürler eder. Onun ardından döner, Tatar Han'a yemin eder.) Mir Şeref, han yanlısı olduğundan suçu pederde arar.

23. Ki hân sevâba girüp ger babanı katl itse

Du'â ederdi felekden ferîşteler hâna

(Eğer han babanı öldürse sevaba girer. Gökten melekler ona dua ederler, der.) Mir Şeref, şairin halinden anlamakta ve bu sözlerle onu teselli etmeye çalışmaktadır.

24. Niçün deyince hemen handenâk olup der kim

Niçe nedîm olur öyle le'îm har hâna

(Neden? Diye sorduğumda gülererek "öyle aşağılık bir eşek hana nasıl nedim olur", diye cevap verir.) Yine han tarafı tutuluyor.

25. Denâ'etinden eger bir latîfe nakl etsem

Olurdu tuhfe-i makbûl mâ-hazar hâna

("Babanın adiliğinden bir fıkra anlatsam, han için hazırlanmış değerli bir hediye olurdu".) Mir Şeref, babayı yakından tanıyor ve ondan hoşlanmıyor. Onun adiliklerini hana gammazlamayı bile düşünüyor.

26. Soyardı na'lini ölmüş eşeklerüñ yolda

Verürdi nân ü piyâza konunca her hâna

("Baban yolda ölmüş eşeklerin nalını soyar; her konakladığı handa onunla ekmek ve soğan alıp yerdi.") Burada babanın denaetinden bir latife naklediliyor. *Nalını, mihini sökmek için ölmüş eşek aramak*, deyimi dilimizde bir malı çok ucuza mal etmek veya emek ve karşılık vermeden gelir elde etmek anlamındadır. Asalak ve cimriler için kullanılır.

27. Nigâh-ı hasretile reng-i rû komaz bilürem

Meded tuyurmasun ana gelince zer hâne

("Hana altın geldiğinde, han babana duyurmasın. Duyurursa altına hasretle bakarak benzini soldurur".) Bu da babanın açgözlülüğüne Mir Şeref'in verdiği bir örnek. Bir taraftan hanı kayırıyor, diğer taraftan babayı eleştiriyor.

28. Kırımı hân sana verse babandan artar mı

Yabane söyleme verme varup keder hâna

("Kırım'ı han sana verse, baban sahiplenir. Gidip boşuna söyleyip da hanı üzme".) Bu beyit de babanın tamahına örnek ve şaire nasihat içermektedir.

29. Babana biş deve ger saña bir keçi verse

Anı dahi baña ver diyü göz kıpar hâna

("Han, babana bin deve, sana bir keçi verse, baban "onu da bana ver" diye hana göz kıpar".) Yine babanın bencillik ve tamahkârlığı sayılarla verilmiş.

30. Kanâ'at eyle baban gibi olma pes cerrâr

Sıçıp bokunu ye tek verme derd-i ser hâna

("Kanaat eyle; baban gibi dilenci olma. Sıçıp bokunu ye de hanın başını ağrıtm".) Mir Şeref, bu kaba ve ağır sözlerle şaire yol göstermeye çalışıyor. Babasının kötü huylarından ibret alması, kendi sorunlarına kendisinin çözüm bulması yönünde nasihat ediyor.

31. Tevekkül eyle cenâb-ı Hudâya ahvâlün

Ne şer'î-i hâra 'arz eyle ne Tâtâr Hâna (Öztürk, 2020, 79-83).

(Halini Allah'a havale eyle. Ne eşeğin hükmüne ne Tatar Han'a arz eyle.) Şer'î-i har, şairin babası olmalıdır. Mîr Şeref'in nasihatı, yaratılmışlardan yardım istememe yönündedir.

Kasidenin ilk 12 beytinde, babası tarafından terk edilen şairin gözüyle olay ve duyguları anlatılmakta.

13. beyitte şair çözüm arayışına girmiş ve kendisi de Kırım hanına gitmeyi planlıyor. Ancak 15. beyitten itibaren, ciğerini bildiği yakınlarının tavırlarını tasavvur edince işi mizaha döküp fantastik kurgularla insanların zaflarıyla istihza ediyor. 20. beyitte düşünce ve kurgularını dostlarıyla paylaşıyor. 21-22. beyitlerde Mîr Şeref adlı ahababın hana sempati ve babaya tepkisi işleniyor. 23. beyitten itibaren kaside Mîr Şeref'in ağzından devam ediyor, kaside. Mîr Şeref babanın cimrilik, bencillik ve tamahkârlığına örnekler veriyor. Son iki beyit Mîr Şeref'in kanaat ve tevekkül etme, başkalarına ihtiyaç arz etmeme konusundaki nasihatlerini içeriyor.

SONUÇ

Nefi hicviyesindeki "Baba", Hâkânî'nin de mustarip olduğu cimri tipinin bir örneğidir. Üç defa azl edilip bir sürgün görmesine rağmen, Nef'î'ye verilen bağışlar geri alınmamış ve o, kazanç kapısı kapatılarak mecburi ikamete tabi tutulmamıştır. Nef'î'ye nazaran Hâkânî'nin durumu (hapsinden önce) esarettir. Her ikisinin hayat akışını değiştiren etken kıskançlıktır.

Hâkânî, tüm maişeti, vurgulamak için redif olarak seçtiği "nan" üzerinden dile getirirken; Nef'î'de mercimek, tarhana, nan u piyaz gibi yiyecek, yağ ve kımız pazarlığı göze çarpar. Hâkânî, 1. tekil şahsa, yani kendine hitap eder; Nef'î, 2. tekil şahsa, 3. şahıstan şikâyet eder. Hâkânî üslubunda kendi trajedi ve dramı hâkimdir; Nef'î üslubu hiciv, istihza ve komedi içerir. Nef'î farazi kurgularla komedisini süsleyerek, muhatabına tepeden bakan bir psikolojiye sahiptir. Hâkânî eziklik hissetmeme savaşı vermektedir. Hâkânî savunma, Nef'î hücum durumundadır. Nef'î babasını çekiştirecek yaran bulup onların da düşüncelerine yer vermiştir. Hâkânî ise kendi kendisiyle hasbihal eder. İki kaside de

kullardan yardım istememe kararıyla sona erer. Sonuçta Nef'î sorumsuz, bencil, cimri baba yüzünden; Hâkânî , sadist, cimri ve zorba hami elinden çok geçim sıkıntısı çekmiştir.

KAYNAKÇA

Akkuş, Metin (2006). "Nef'î", *DİA*, C. 32. s.523-525.

Araslı, Hamid, *Hâkânî -i Şirvânî, Çeviren Ömer Bayram, İTBAD*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2015 Sayfa: 297-332.

Balci, Onur (2021) *Kaplan Kelimesinin Kökenbilimsel İncelenmesi*, *CÜ SBD*, 2012, Cilt: 36, Sayı: 1, s.273-280.

Hâkânî -i Şirvânî (1382). *Dîvân-ı Hâkânî -i Şirvânî*. (haz. Ziyâeddîn Seccâdî), Tahran: İntişârât-i Zuvvâr.

Nef'î (2020). *Sihâm-ı Kazâ*, Hazırlayan Furkan ÖZTÜRK, Dünbugün'ün, İstanbul.

Yazıcı, Tahsin (1997). "Hâkânî -i Şirvânî, EfdalüddînBedîl (İbrâhîm) b. Alî", *DİA*, cilt:15, s.168-170.

